

Универзитет у Београду

Филозофски факултет

Одељење за историју

Дипломски рад

Односи Ивана Црнојевића и херцега Влатка

Ментор:

Проф. др Ђорђе Бубало

Студент:

Ања Вулић ИС 14/79

Београд

Септембар, 2018.

Садржај

Предговор	2
Увод.....	4
Почетак владавине Ивана Црнојевића	5
Последње године владавине херцега Стефана.....	7
Иван Црнојевић и Млечани	10
Прве године владавине херцега Влатка.....	13
Односи Ивана Црнојевића и херцега Влатка од 1466. до 1476. године.....	17
Спољна политика Ивана Црнојевића и херцега Влатка од 1472. до 1476. године	18
Турски напад на Зету	22
Помирење херцега Влатка и Владислава.....	25
Заједничка акција Ивана Црнојевића и херцега Влатка, и међусобни сукоб.....	26
Пад Зете и пад области херцега Влатка под турску власт	31
Закључак	35
Прилог:.....	38
Литература:.....	39

Предговор

Тема овог рада, у ужем смислу, биће покушај да се, у извесној мери, на основу литературе, расветле промењљиви и слабо обрађени односи зетског владара, Ивана Црнојевића, и херцега Влатка Косаче. На ширем плану, овај рад ће пружити, у општим цртама, преглед стања у Зети, Херцеговини и млетачким поседима на зетском приморју почевши од седме деценије XV века. Да би се, на било који начин говорило о територији, владавини, потом и односима два балканска владара, неопходно је било упознати се и са спољнополитичком ситуацијом. Јадранско приморје је, у то време, већ више од сто година поприште сукоба утицаја Млетачке Републике и Угарске. У тим, промењљивим политичким околностима, владари су морали, како би опстали, да се везују за неку од сила.

Када се, у начелу, говори о Зети у средњем веку, она остаје понајвише ограничена на период Немањића, Балшића, и напослетку, акције српских деспота, Стефана Лазаревића, а потом и Ђурђа Бранковића. Период владавине Црнојевића, и померања тежишта зетског владара са приморја у брда, у највећој мери због ограничености грађе и извора, остаје у запању. У свеобухватној синтези *Историја Црне Горе*, која ми је послужила као полазна тачка за овај рад, уочава се велика разлика у броју страна посвећених владавини Црнојевића, наспрам неких претходних раздобља. Значај Ивана Црнојевића огледа се у мудрој спољној политици. За разлику од свог оца, Стефанице Црнојевића, који је током читаве владавине био оријентисан на Венецију, Иван је, у контексту млетачко-турског рата, бирао погодне тренутке да промени курс. Из литературе се може стећи утисак да је Иван Црнојевић имао изузетан дар- да одлично тумачи околности и да дела у складу са њима.

Када је о херцегу Влатку реч, у литератури се могу наћи фрагментарни, не увек повезани подаци. Подаци који се срећу су, углавном, везани за однос херцега Влатка са Венецијом и Дубровником. За разлику од херцега Влатка, о његовом деди-стрицу, Сандаљу Хранићу, и оцу, херцегу Стефану Вукчићу Косачи, постоје обимни и разноврсни подаци.

Значај херцега Влатка је велики, и извесно је да се о њему није много писало, баш због малобројне сачуване изворне грађе. Тачно је да је област херцега Влатка почивала на граду Новом, и његовој околини, за разлику од знатно веће и моћније области свог оца, али треба имати у виду да је херцег преузео знатно смањену територију. Наиме, до пада великог дела области Косача под турску власт, дошло је у последњој години владавине херцега Стефана. Чак и да се то занемари, одавно је напуштена тенденција у проучавању историје, која значај владара мери његовом освајачком политиком и величином његове области. Значај херцега Влатка је у томе што је последњи који је носио титулу херцега до пада области под Турке 1481. Ако узмемо у обзир да је дошао на власт 1466. године, и у неповољним политичким околностима сачувао последња упоришта до 1481. онда се никако не може сматрати неспособним владаром.

Иако је првобитни циљ овог рада био да се расветле односи два балканска владара, током проучавања литературе, постало ми је јасно да се најмање од свега може проникнути баш у њихове релације. У тумачењу међусобне сарадње Ивана Црнојевића и херцега Влатка до 1476. могла сам да се ослоним на неколицину података у литератури, и да извучем закључак који је готово истоветан као код свих аутора на чија се дела у овом раду позивам. У тумачењу неких других догађаја, давала сам себи слободу, да, ослањајући се на податке које поседујем, и узимајући у обзир контекст времена, односно избегавајући анахронизме, дам своје виђење неке појаве. Када су односи зетског и херцеговачког владара од 1476. године у питању, на моју велику жалост, ослањајући се на литературу, која даје потпуно истоветне податке и закључке (разлог томе је што се сва дела која говоре о односима два владара позивају на расправу Ивана Божића *Млечани према наследницима Херцега Стефана*, из 1962.), дошла сам до неких, потенцијалних решења, али ни иза једног, у одсуству научног поткрепљења, нисам могла да станем.

Током писања рада највише сам се ослањала на, већ поменуто *Историју Црне Горе II-2*, када је у питању владавина Ивана Црнојевића, али и стање у Зети уопште, и на *Пад Херцеговине*, Вељана Атанасовског, када је у питању живот и политичка делатност херцега Влатка. Заступљеност односа два владара у литератури је врло оскудна. Ипак, ако се занемари корелација херцега и Ивана Црнојевића, и фокусира се искључиво на прилике у херцеговој области и у Зети, са ширим контекстом млетачког, дубровачког и угарског

држања, и турске експанзије, број дела није мали, али нажалост, она се највише базирају на открићима Ивана Божића, а у извесној мери, и Вељана Атанасовског, због чега нема разноврсности података.

Увод

Прилике у зетском приморју од почетка седме деценије XV века, зависиле су од две завађене државе- Венеције и Турске. Наиме, од 1463. до 1479. године, вођен је рат који је почео у Мореји, а проширио се, између осталог, и до источног Јадрана. Примарни млетачки циљ по избијању рата, био је да се сачувају поседи на Леванту, ни не слутећи колике ће размере достићи, и колике ће губитке претрпети Република. Турско присуство на Балкану устоличено је Другим падом српске деспотовине 1459. и падом Босне 1463. године. Турско освајање Босне директно је угрозило угарске интересе. Стога, у септембру 1463. долази до склапања савеза између Млечана и угарског краља Матије Корвина¹. Сва спорна питања било је неопходно ставити у страну и заједнички се суочити са новом силом, која је претила да уништи све претходне.

Обласни господари у Зети и њеној околини, морали су да се прилагођавају новонасталим приликама. Током читавог XV века, неопходно је било балансирати. Било је потребно наћи равнотежу између Венеције, Угарске, српских деспота приликом њихових акција у Зети, а напослетку, и Турака. Због тога се политика зетских владара из породице Црнојевића често карактерише као „превртљива“. Ипак, у несигурним политичким околностима, које су се великом брзином мењале, само таква политика је гарантовала опстанак.

Стефаница Црнојевић, отац Ивана Црнојевића, иако је званично, током готово читаве владавине био млетачки савезник, водио је много превртљивију политику од свога сина. Стефаница је, на пример, током 1448. када је у Зети боравио војвода Алтоман, у име српског деспота Ђурђа, са намером да врати градове које су током првог пада

¹ Иван Божић, *Млечани према наследницима Херцег Стефана*, Зборник Филозофског факултета у Београду 6-2 (1962) 113 ; даље : И.Божић, *нав.дело*.

Деспотовине заузели Млечани² одлучио да приступи војсци српског деспота. Чим је увидео да деспотова војска није онаква каквом се чинила, одлучио је да се врати на млетачку страну. Његов син Иван, неће моћи да мења стране када помисли да ће му то донети боље могућности, напротив, Иванов спољнополитички курс одређиваће околности којима ће морати да се повинује. До краја своје владавине, Стефаница је успео да прошири млетачку власт на Горњу Зету, изузев тврдог града Медуна, који је припадао Турцима³. Два важна утврђења која ће бити од велике користи и Ивану Црнојевићу током борбе са Турцима, била су Соко и Жабљак. У тренутку Стефаницине смрти, територија зетског владара била је сачувана у интегралном облику. Као такву ју је преузео Иван Црнојевић. Ипак, три године рата са Турском су исцрпеле Млечане. Република за коју је иступао Стефаница Црнојевић, није личила на ону на коју је сад требало да се ослања Иван Црнојевић. Млетачки углед ће остати једино што ће је одржавати међу албанским, херцеговачким и зетским владарима, као силу на коју се могу ослонити.

Почетак владавине Ивана Црнојевића

За разлику од свог оца, Стефанице Црнојевића (умире крајем 1464. или почетком 1465.), који се током читаве владавине, трудио да изражава приврженост Млетачкој републици, Иванов почетак владавине је обележио сукоб са Млечанима. Већ у априлу 1465.године, прописана је награда од 10 000 дуката за Иванову главу⁴. Главна тачка спорења Ивана Црнојевића и Млечана, било је подручје око Котора. На Иванову страну стају сељаци из которског дистрикта, међу којима се истичу Грбљани. Убрзо се шири појас зетског становништва незадовољног млетачком влашћу. Ивану убрзо прилазе и Паштровићи. Скендербег већ више година живи у миру са султаном, а Иваново држање и њега, у том тренутку, ставља на страну млетачких противника⁵. Иван Црнојевић раздељује поседе верних млетачких поданика Бечићима, а они, потом, заузимају Будву. Приликом заузећа Будве, побуњени сељаци су, чак, убили и градског кастелана. Није се дуго задржала у рукама побуњеника, брзо је постало јасно да су Млечани градове под својом влашћу

² Ђорђе Бубало, *Неколико докумената о зетском војводи Стефаници Црнојевићу*, Историјски записи 1-2 (2015), 32 ; даље: Ђ. Бубало, *нав.дело*.

³ Ђ. Бубало, *нав.дело*. 43.

⁴ *Историја Црне Горе II-2*, Титоград 1971. 287; даље: ИЦГ II-2.

⁵ ИЦГ II-2. 288.

остављали готово небрањене, са малим бројем наоружаних људи који би град, у случају напада, одбранили. Због тога је и могло да дође до брзог заузећа града. Ипак, чим би стигло млетачко појачање, локално побуњено становништво више није имало шансе. Которски властелин Ђорђе Бизанти је, уз помоћ неколико барки, вратио Будву у млетачке руке⁶.

Становници которског дистрикта, су у Ивану Црнојевићу видели моћну фигуру посредством које би успели да лакше живе под окриљем млетачке власти. Сељаци, и противници млетачке политике, стају уз Ивана Црнојевића. У слабој војној помоћи коју је Венеција пружила Котору (-око 100 пешака пристигло), побуњени су видели могућност да приграбе поседе и покретну имовину. Када су побуњени зетски сељаци у питању, пристајање уз Ивана Црнојевића није било искључиво политичке, већ и економске природе. Очит пример за то је Ластва у Паштровићима, у којој су протерали становнике и стоку, покретна добра им разграбили, а куће и винограде девастирали⁷. Побуњеници су настојали да што више узму од млетачких присталица. Након што су Иванови људи заробили барског кастелана, Которани почетком лета 1465. пишу Млечима како се налазе у огромној опасности. Тада им пристже помоћ у виду 50 пешака и две галије. Готово безначајна помоћи коју су Млечани послали, била је одраз исцрпљујућег сукоба који су водили са Турском, и не треба сматрати како је Венеција потценила могућности и утицај Ивана Црнојевића. Скромну војну помоћ требало је надоместити старом млетачком тактиком поткупљивања. Послато је сукна у вредности од 1 500 дуката⁸. Овим новцем је требало неко лице привржено Ивану Црнојевићу, приволети на млетачку страну. У августу 1465. Млечани су у Зету послали провидура, Јозафата Барбара⁹, човека који је већ стекао искуство са зетским приликама. Млечани су, имајући у виду ситуацију која је владала у непосредној близини млетачких поседа на зетском приморју, у најбржем временском року морали да реше сукоб са Иваном Црнојевићем, који је, у то време, још увек, управљао својом неокрњеном облашћу.

⁶ ИЦГ II-2. 288.

⁷ ИЦГ II-2. 288.

⁸ ИЦГ II-2. 288.

⁹ ИЦГ II-2. 288.

Последње године владавине херцега Стефана

Паду Босне претходио је, а потом се распламсао, сукоб херцега Стефана и његовог најстаријег сина, Владислава. У сукобу са оцем, Владислав се обраћа турском султану, Мехмеду II. Ово иде у прилог османској политици на Балкану. Што више разуђити простор и поделити га на што мање целине. Сукоб оца и сина доводи до издвајања посебне Владислављеве територије која се први пут помиње 1464. Не може се одредити прецизно, али зна се да је територија сигурно подразумевала Леденице изнад Рисна и Рудине са градовима Острогом, Будошем и Сусједом¹⁰.

Због херцегових поседа од Суторине до Рисна, Млечани су зазирали од херцега Стефана, и било им је важно одржавање добих односа са њим. На уласку у Бока Котоску, херцег је могао угрозити млетачке поседе, који су се са тог подручја, пружали према југу, ка Бојани¹¹. Зато Венеција мотри на сукоб херцега Стефана и Владислава, и на првом месту се боји да би се у Херцег Новом могао утврдити неки херцегов непријатељ, са којим би се тешко изборили. Због тога се Венеција залаже за помирење херцега и његовог сина Владислава, не би ли отклонила турско присуство на овим просторима.

У последњим годинама херцегове владавине, његова област постаје интересна сфера и Угарске и Венеције¹². Након пада Босне, угарски краљ креће у рат против султана и постаје млетачки савезник. Венецију плаше планови краља Матије Корвина да, са сто хиљада људи, пође херцегу у помоћ, да преузме остатке његове области, док би херцегу дао Загреб и неке поседе у Угарској. Бојазан међу Млечанима стварају и планови угарског краља о освајању Херцег Новог. Ипак, у ово време међу Млечанима и Угрима владају пријатељски односи, у чијој сржи се налази заједнички интерес. Неопходно је сузбити турску експанзију. Угри обећавају Венецији 5000 војника за борбе против Ивана Црнојевића.

Херцег Стефан Вукчић Косача, током већег дела свог управљања, важио је за турског човека. Из херцеговог писма султану, из 19. јула 1453. може се закључити какви су односи тада владали између херцега и Османлија. Ово писмо у потпуности преноси Вељан

¹⁰ ИЦГ II-2. 289.

¹¹ ИЦГ II-2. 289.

¹² И.Божич, *нав.дело*.113.

Атанасовски¹³. Писмо је настало након херцеговог помирења са сином Владиславом. Изгледа да се Владислав одметао од оца неколико пута. У писму, херцег Стефан, који се титулише као „херцег од Светог Саве“, истиче како се Владислав покорио, на првом месту, турском султану, па тек онда њему. Још тада херцег обећава да ће током живота разделити земљу синовима на пола. Нема сумње да се овде ради о најстаријем сину Владиславу, и средњем сину, Влатку. С обзиром на чињеницу да је херцег Стефан извесно имао и трећег сина, Стефана, вероватно да у овом тренутку он још није рођен, јер нема говора о деоби на три дела. Интересантно је да херцег не говори о томе који син би преузео звање херцега. У овом случају, делује као да би и старији и млађи син добили једнако. Такође, херцег Стефан говори да, уколико један од браће посегне за делом који је отац доделио другом брату, султан треба да разбаштини прекршитеља¹⁴. Извесно је, да је султан имао, неку врсту више власти, над херцеговим поседима. Последња година када је херцег наклоњен Турској је 1459. Тад изјављује да би град Чачвину, радије предао Турцима, него босанском краљу¹⁵. Од напада Турака на херцегову територију 1459. и 1460. херцег Стефан напушта протурску политику. Током 1461. Године се обраћа Сињорији за помоћ. Први покушај Турака да освоје област херцега Стефана, приликом пада Босне 1463. у лето, неуспешно је завршен. Приликом новог напада, у лето 1465. Иса-бег је успео да покори скоро читаву територију, између Неретве и границе на истоку, на Лиму и на Горњој Дрини. До септембра 1465. Турци освајају и Љубомир, Попово поље, Ускопље, Гацко. Још за херцегова живота, Турци су освјили и Требиње¹⁶. Долазак турских војника у Врсиње, Луг, Корита, Бањане и Риђане уплашио је Млечане. Интересантно је да их 5000 угарских војника, који су дошли у долину Неретве да прихвате херцегове градове, нису узбудили. Млечани сматрају да је Нови главна предстража млетачком Котору. Уколико у Нови дође туђинска власт, била она угарска или турска, млетачки поседи ће бити несигурни. Тад Млечани одлучују да пошаљу своје стрелце не би ли сачували Нови. Херцег Стефан, болестан, ослабљен сукобима са сином Владиславом, изузетно неповерљиво се држи према Угарској. Сматра њихово присуство у долини Неретве

¹³ Вељан Атанасовски, *Пад Херцеговине*, Београд 1979. 11 ; даље: В. Атанасовски, *нав. дело*.

¹⁴ В. Атанасовски, *нав. дело*. 12.

¹⁵ В. Атанасовски, *нав. дело*. 12.

¹⁶ В. Атанасовски, *нав. дело*. 13.

опасним. Тада се обраћа за помоћ напуљском краљу Ферантеу, а постоје индиције да се обраћао и самом турском султану¹⁷. Интересантно је приметити да се херцег пре одлучио да помоћ затражи од спољне силе, заслужне за распарчавање његове области, него да се окрене сили која је пошла да га спаси. Ипак, могуће да је на херцега утицало антиугарско расположење, које га је обликовало још од младости, као и изузетан војни контингент краља Матије Корвина у непосредној близини. Може се претпоставити да се херцег плашио да велика и спремна војска краља Матије, пружајући му „помоћ“, не освоји читаву његову област. Као највећем изгледу за помоћ, херцег се, напослетку, обраћа Млетачкој Републици. Ипак, у томе каска за сином Владиславом, који је од 17. фебруара 1466. носио звање „капетана“ у „тим крајевима“¹⁸. Није јасно шта подразумевају *ти крајеви*, да ли су Млеци мислили на целокупну територију и херцега Стефана и кнеза Владислава, или само на мању област под управом кнеза Владислава. С обзиром на то да је Херцег Нови, у овом тренутку, најважнији град за Млетке, вероватније је, да су се, бар формално, Владислављеве капетанске ингеренције односиле на читаву област. Три недеље након именовања Владислава за капетана, у Венецију је стигла понуда херцега Стефана, он је нудио да Сињорија преузме под своје Нови и Рисан, уколико он не буде био у стању да их брани, а да заузврат добије неку другу територију. Сенат му је понудио Брач и кућу у Сплиту¹⁹. Ипак, ни Угрима, ни Турцима, у том тренутку, Нови није био толико значајан. До компензације није дошло, и Нови је остао у рукама владарски већ онеспособљеног херцега Стефана.

Почетком 1466. године, Иван Црнојевић жели да прекине непријатељство са Млечанима, и то намерава да оствари посредством старог херцега. До промене Ивановог става долази након Скендербеговог пораза од Турака²⁰. Упркос чињеници да је, у борби са Млечанима, имао подршку локалног становништва, Ивану је било јасно да, пред врло моћним и успешним турским нападима, у непосредној околини црнојевићке Зете, он не сме бити у завади са Венецијом. Иако се у литератури, на више места, нарочито у делима *Пад Херцеговине* Вељана Атанасовског, и *Историји Црне Горе*, делу који је писао Иван Божић,

¹⁷ ИЦГ II-2. 290.

¹⁸ ИЦГ II-2. 290.

¹⁹ ИЦГ II-2. 290.

²⁰ ИЦГ II-2. 285.

помиње да је херцег Стефан искрено мрзео свог бившег заточеника, Ивана Црнојевића, у овом тренутку се херцег заложио за њега и поручио Венецији да је Иван спреман да замоли Сињорију за опроштај²¹. Зашто је херцег Стефан пристао да се заложи за Ивана Црнојевића, није сасвим јасно. Као прво решење намеће се да је стари херцег можда желео помоћ Ивана Црнојевића у борби са Турцима, и сином Владиславом, као и да, уколико би заједнички деловали, то би можда одвратило Угре од било каквих претензија на херцегове територије. Ипак, чини се као вероватније, да је већ занемоћали и остарели херцег, само хтео да избегне још један сукоб са владарем суседне области. У последњој години владавине, херцег Стефан је тек бледа сенка моћног владара из претходних деценија. Суочен са распарчавањем његове, некада импозантне територије, херцег Стефан је спреман, шта више, да у туђе руке пусти град, који је, за само осамдесет година²², постао млетачка тиха чежња. Нови је, осим економске моћи, херцегу доносио и престиж. Могуће да су и Турци и Угри пропустили да током 1466. године освоје Нови, јер нису били свесни његовог значаја на Јадрану. Занимљиво је што су једино Млечани, и више него добри познаваоци прилика на јадранском приморју, били спремни да бране Нови.

Иван Црнојевић и Млечани

Крајем 1466. Иван Црнојевић обнавља везе са Млечанима. У том тренутку, већ, уместо херцега Стефана, влада херцегов средњи син, Влатко. Још од почетка 1466. Млечанима бива јасно да Иван није велика опасност. И сами су били свесни чињенице да, без иједног савезника, и притиснут турском опасношћу, зетски господар неће нападати млетачке градове у Зети, нити ће подржавати побуњено локално становништво. Због тога се, са склапањем примирја и чекало, од првог обраћања Ивана херцегу Стефану, до самог краја године. Крајем године, склопљено је примирје између Ивана Црнојевића, и управника млетачких градова на зетском приморју. Примирје је било одређено на три месеца. Још у јулу 1466. године, Млечани су поново примили Ивана у своју службу Као један од главних посредника приликом враћања Ивана на дужност, истакао се Скендербег²³.

²¹ ИЦГ II-2. 285.

²² Херцег Нови је основан 1382.године

²³ ИЦГ II-2. 291.

Попут херцегових области, и Скендербег је сукоб са Турцима осетио на својој кожи. Након пораза, било је извесно да је Скендербег сматрао да сви локални владари са јадранског приморја и његовог залеђа, морају да иступе уједињено против Турака. У свему овоме могла им је помоћи једино Венеција. Да би било каква идеја о антитурском савезу могла да оживи, неопходно је било решити међусобне заваде.

У Историји Црне Горе, Иван Божић наводи како је Млечанима, током мировних преговора, у интересу било да се, нити у једном трену покаже, како је и њима примирје са Иваном Црнојевићем неопходно. То оправдава великим захтевима постављеним пред Ивана, који су укључивали предају старих солана, као и живот у миру са осталим мушким наследницима свог оца²⁴. Узимајући у обзир неповољан тренутак за обе преговарачке стране, изоставила бих идеју било каквог претварања и престижа из ових мировних преговора. Венецији је био потребан Иван Црнојевић, као што је и Ивану била неопходна млетачка помоћ. И једна и друга страна су међусобну сарадњу виделе као нужност. Ипак, имајући у виду млетачки углед, сасвим је очекивано да су потраживали солане, и настојали да, увођењем браће Ивана Црнојевића у политички живот, ограниче његову власт. Касније би се могла пружити прилика да, посредством неког од Иванове браће, контолишу прилике у Зети Црнојевића, на сличан начин на који је сукоб херцега Стефана са сином Владиславом то допуштао. У каснијим извештајима јасно се уочава да су Млечани Ивану вратили војводску част и војводску провизију²⁵. Ово је показатељ да је Иван уживао одређено поштовање током преговора.

Ситуацију у которској околини било је тешко смирити. Грбљани су поново покретали спорове о статусу њихових поседа, обрађали се млетачким органима, и очекивали Иванову помоћ, као и током 1465. године. Грбљански сељаци су се најтеже мирили са чињеницом да се лични интереси морају ставити испод очувања црнојевићке и млетачке власти на зетском приморју, а да би се то постигло, и једна и друга страна морале су радити заједно. Управо, то што Грбљани нису могли да схвате, постаје обележје политике локалних господара у другој половини XV века. Дојучерашњи најљући непријатељи, преко ноћи постајали су најусрднији савезници. Треба истаћи да честа промена страна

²⁴ ИЦГ II-2. 291.

²⁵ ИЦГ II-2. 291.

нема везе са недостатком принципа. Напротив, промена стране била је једини начин да се нађе, или бар покуша да се нађе, излаз из замршених политичких прилика.

Грбаљски сељаци нису хтели да се покоре. Спор грађана Котора и Грбљана стигао је и до Сињорије, која је требало да донесе коначну пресуду. Проблем са Грбљем трајао је пуне три године. Испробавани су разни приступи, од мирних преговора, до препорука Венеције которском кнезу да се разрачуна са Грбљанима толико оштро, да пружи пример свим потенцијалним побуњеницима. Ипак, на крају је дужд позвао Јозафата Барбара, искусног познаваоца јадранских прилика, да доведе ситуацију у ред. Том приликом, јула 1469. године, Барбару је предложено, уколико буде потребе, да се обрати Ивану Црнојевићу. У млетачким круговима, постојало је уверење да само Иван Црнојевић може да изврши снажан утицај на становнике Грбља. Поред Ивана Црнојевића, Барбаро је могао да се обрати за помоћ и херцегу Влатку²⁶. Интересантно је, како је, током 1465. Иван Црнојевић био покретачки елемент побуна у которском дистрикту. Турска опасност променила је курс Иванове спољне политике. До 1469. године, Иван је, попут свог оца, био млетачки човек. У лето 1469. он је био тај који је требало да угуши побуну, у чијем изазивању је имао удела. Директни подаци о окончању спора не постоје. О добрим односима Ивана Црнојевића, и његовом значају за Млечане, говори чињеница да је од 1467. године, Иван носио звање „ млетачког капетана Зете“²⁷. Овај податак се среће у тестаменту Ивановог сина, Ђурђа. Према Ђурђевом исказу, Иван је, 14 година пре повратка из Анконе (1479/1480), добио на управу Грбаљ, Луштицу и Паштровиће²⁸. Према овој рачуници, Иван би ове територије добио још 1466. Узимајући у обзир да је до примирја званично дошло тек крајем 1466. године, ова тврдња ми не делује нарочито вероватна. С обзиром на то да је Иван Црнојевић у овом периоду важио за млетачког човека, уколико је он био задужен за ове територије, Грбљани би се, на првом месту, обратили њему, а тек онда Сињорији. Уколико је управљао Паштровићима, Грбљем и Луштицом извесно је да би Иван, као капетан, био консултован знатно раније. Венеција Барбару каже да се обрати Ивану, ако буде било потребе. Поред Ивана Црнојевића, предлаже му и да се обрати херцегу Влатку, што Ивану, чини се, не даје никакву предност, коју би, као обласни

²⁶ ИЦГ II-2. 291.

²⁷ Милош Милошевић, *Тестамент Ђурђа Црнојевића*, Подгорица 1994. 40; даље: М. Милошевић, *нав.дело*.

²⁸ М. Милошевић, *нав.дело*. 40.

господар, имао. Ако се у обзир узме и то, да је Иван Црнојевић био дужан да убира приходе са територија које су му дате на управу и прослеђује их даље Млечанима, као и да су они били дужни да му уплаћују провизију у вредности од 600 дуката годишње²⁹, вероватније је, да је до овог споразума дошло током, или након 1469. Од свих поменутих територија, једино је до правог разграничења дошло у Будви, и то тек 1479. године. Утврђен је правац старог пута, који је одвајао будванску и црнојевићку територију, порушени су будвански виногради на црнојевићкој територији, а копнена веза између Котора и Бара је поново успостављена³⁰. За разлику од Будве, Паштровићи, Луштица и Црмница остали су у неодређеном положају. Упркос добрим односима Венеције и Ивана Црнојевића у овом раздобљу, нејасно разграничење, и Иванов утицај у непосредној околини Котора, могли су да изазову извештан страх код Млечана. Стога је било неопходно одржавати добре односе са зетским господарем. Крај седме деценије XV века, Ивану доноси добре односе и на спољном и на унутрашњем плану. Могуће да је и мир међу браћом Црнојевић, улазио у састав млетачке политике примењиване и на херцега Стефана и сина му, Владислава. Територије локалних обласних господара требало је држати уједињене, јер би сваки покушај одметања захтевао спољну помоћ. У овом тренутку, Венецији је и Угарска била опасан „сусед“, а турска близина изазивала је озбиљну панику. Добри братски односи огледају се у томе што је Иванов брат, Ђурађ, долазио у Скадар, и, уместо свога брата, али у његово име, решавао важна питања са млетачким провидуром³¹.

Прве године владавине херцега Влатка

Стари херцег Стефан, како извори кажу, није оставио наследника, али се *via facti*, као наследник намеће средњи син Влатко. Са најстаријим, Владиславом, остао је у лошим односима до смрти, а најмлађи син Стефан, био је још дете³².

Херцег Влатко, последњи херцег до пада области Хранића- Косача под Турке, није био најстарији син херцега Стефана. Ипак, због одметања брата Владислава, и трајног сукоба

²⁹ М. Милошевић, *нав. дело*. 40.

³⁰ ИЦГ II-2. 293.

³¹ ИЦГ II-2. 293.

³² В. Атанасовски, *нав. дело*. 19.

оца са братом, после смрти оца, Влатко је добио прилику да понесе титулу херцега. Мајка херцега Влатка, Јелена, била је ћерка Балше III. Велики део свог детињства и стасавања, Влатко је провео у Новом. У литератури се може наћи податак да се Влатко, још 1455. први пут оженио, нећаком грофа Улриха Цељског³³. Чињеница да је постао херцег читавих 11 година касније, показује да је, у тренутку преузимања власти, Влатко могао бити неискусан, али свакако не нарочито млад владар. Према дубровачким хроничарима³⁴, истог дана оженио се и Влатков старији брат, Владислав. Двоструко венчање уприличено је у граду Новом, граду коме су овакве церемоније, несумњиво дизале углед и давале му престижно место међу поседима херцега Стефана. До заједничког венчања је могло доћи, јер је од 1453. године, владао мир између херцега Стефана и његовог најстаријег сина Владислава. За Влатка не постоје индиције да је долазио у сукоб са оцем, стога је мир између херцега Стефана и Владислава, истовремено означавао и мир међу браћом.

Након смрти, херцега Стефана, Владислав је наставио да се бори против брата. У његовим очима, он је вероватно у потпуности настављао очеву политику. Такође, очекивано је било да Владислав, који је већ неколико пута иступао као одметник од очеве власти, неће тако лако прихватити чињеницу да је његов млађи брат сада нови херцег, док њему не припада ништа, изузев територија стечених у сукобу са оцем. Интересантно је да се обраћа напуљском краљу Ферантеу, који је убрзо послао два изасланика херцегу Влатку, и удовици херцега Стефана, Цецилији. Преко ових посланика, напуљски краљ је изражавао отворене претензије на град Нови, и остале херцегове поседе³⁵. Немогуће је не уочити да се једино град Нови издваја од остатка херцегових поседа. Могуће је да краљ Напуља у овом тренутку нема јасну представу шта херцегова област тачно подразумева. Након турског напада на Херцеговину, у лето 1465. извесно је да је територија знатно окрњена. Из обраћања херцега Стефана Млечанима, зна се да је сигурно држао Рисан и Нови. Чињеница да напуљски краљ отворено и поименце захтева Нови, може значити да се значај Новог коначно почео примећивати и изван локалних прилика. Ипак, мало је вероватно да је напуљском краљу он био значајан онолико колико је био херцегу и

³³ Новак Мандић Студо, *Последњи херцег Светога Саве и порекло породице Сандаљ*, Косаче - оснивачи Херцеговине, Билећа, Гацко, Београд 2002. 272 ; даље: Новак Мандић Студо, *нав. дело*.

³⁴ Новак Мандић Студо, *нав. дело*. 272.

³⁵ И. Божић, *нав. дело*. 114.

Млечанима. Херцег Влатко се морао хитно обратити Млечанима, чији одговор је уследио веома брзо. Сенат је 16. августа 1466. године, напуљском краљу поручио „ да је место Нови“ (*quid locus Novi*), као и територије Влатка и Владислава, под млетачком заштитом, већ дужи временски период (*in protectione and recomendatione nostra iam diu*). Дужи временски период изесно није могао да обухвати време дуже од неколико година, јер је до 1460. област херцега Стефана била усмерена ка Турској. Спор око питања херцегових поседа, који се, заправо, водио мимо херцеговог уплитања, искључиво између напуљског краља и Венеције, завршен је већ 5. септембра³⁶. У Венецију је стигао краљев одговор у ком је исказивање претензија на херцегове поседе објашњено Владислављевим позивом. Наиме, да не би дошло до савеза између Владислава и Турака, краљ Феранте је одлучио да реагује. Може се чинити необичним што се Владислав заправо није обратио Венецији или Турској. Могуће да је Венеција одмах искључена јер је, имајући у виду венецијанско-турски рат, било извесно да не би подржала Владислављеве тежње, већ би захтевала мир и слогу међу браћом. Сарадња са Турском у датом тренутку могла је бити прилично опасна. Турци су покорили српску деспотовину, потом Босну, и најважније, држали су делове области Косача, и долазак Турака на Владислављеве територије, али и на преостале територије херцега Влатка, могао је да значи њен крај. Треба истаћи да је и изостанак Угарске у овом питању такође необичан. Било би исхитрено закључити да је неповерење према Угрима, Владислав преузео од покојног оца, јер се неколико пута, зарад достизања сопственог циља, већ ослањао на Угарску. О томе сведочи и чињеница је Владислав већ 1467. пошао у Угарску, у пратњи читаве породице. Тада га је краљ Матија Корвин уврстио у ред угарских барона, и даровао му жупу Ускопље и градове Велики и Мали Калиник у Славонији³⁷.

Иваново окретање Турцима

Турци су, у околини млетачких поседа на Јадрану, водили мудру политику. Идеја је била да се што јаче притисну непосредни млетачки суседи. Османлије су добро знале да је турско-млетачки рат, који је без прекида трајао од 1463. био финансијски изузетно

³⁶ И.Божих, *нав.дело*. 114, 115.

³⁷ И.Божих, *нав.дело*. 117.

исцрпљујућ за Републику. Венеција је, за потребе рата, плаћала искључиво најамнике³⁸. Овакво вођење рата било је прескупо, и што се рат пролонгирао, Венеција је финансијски све више испаштала. Мањкавости млетачке заштите, Турци су најбоље могли да уоче на примеру поседа херцега Влатка. Током 1470. и 1471. године, Турци појачавају нападе на млетачку околину. Силовити напади вршени су на просторима Албаније и Босне. Османском врху било је јасно да ће, у оваквим околностима, локални обласни господари бити принуђени да се окрену њима јер од силе заштитнице нису добијали ни материјалну, ни помоћ у људству.

Иванов зет, херцег Влатко, половином 1470. године, напустио је млетачки курс и признао турску власт³⁹. Херцегов прелазак на турску страну, није био питање избора, већ питање опстанка. У литератури се може наћи како је херцег Влатко својевољно променио страну. То не може бити тачно. Ни Иван Црнојевић, ни херцег Влатко, нису могли да бирају. Прелазак на турску страну ни једном од ових владара није донео никакве олакшице, територијална проширења, нити повластице. Напротив, преласком су осигурали искључиво свој опстанак.

Иван Црнојевић се, вероватно, у првој половини 1471. покорио Турцима. За своје поседе, Иван је био дужан да плаћа 700 дуката. Овај износ за Ивана био је изузетно велики. Чињеница да је Иван плаћао високу суму за држање својих поседа, само поспешује тврдњу да прелазак на турску страну није био добровољан потез. Колико је прилазак Ивана Црнојевића Турцима узнемирио Млечане, говори то што су већ у априлу 1471. Млечани вредно радили на јачању одбране Котора и Скадра⁴⁰. Имајући у виду статус који је Иван уживао у непосредној которској околини, млетачки страх је био сасвим основан. Иван Црнојевић, ипак, игром случаја успео је да своју везаност за Турке изражава само плаћањем новчаног намета. Наиме, султан је био заузет борбама у Малој Азији, тако да неколико година није могао да се коначно разрачуна са Млечанима на Балкану⁴¹. Иван није дошао у прилику да, на страни Турака, ратује против Млечана.

³⁸ И.Божих, *нав.дело*. 117.

³⁹ ИЦГ II-2. 293.

⁴⁰ ИЦГ II-2. 293.

⁴¹ ИЦГ II-2. 294.

Односи Ивана Црнојевића и херцега Влатка од 1466. до 1476. године

О међусобним односима два владара, од самог почетка владавине херцега Влатка, мало се зна. Ипак, у литератури се усталило готово аксиоматско мишљење да су два владара, од смрти херцега Стефана, до 1476. живели у слози. И заиста, нема индиција да је могло бити другачије. Лоше стање у оквирима области, браћа коју је требало умирити, или спречити да се побуне, турски притисак, млетачко покровитељство од ког ни зетски ни херцеговачки владар нису много добили нису отварали простор за нове локалне сукобе. Врло је вероватно да до 1476. два владара нису непоредно сарађивала.

После смрти прве жене, Гојсаве⁴², 1469. године, долази до новог брака Ивана Црнојевића, овај пут са Маром, ћерком херцега Стефана⁴³. Чињеница да је 1469. Иван Црнојевић одлучио да се ожени баш сестром херцега Влатка, неоспорно потврђује заједнички интерес, и можда најављује конкретну сарадњу која ће се догодити у будућности. У литератури се листом истиче како се Иван Црнојевић оженио ћерком херцега Стефана. Чињеница да се оженио и сестром херцега Влатка остаје некако скрајнута. Неоспорно је да је податак да је Мара била ћерка херцега Стефана тачан, и не треба га изоставити. Ипак, у време склапања брака, херцег Стефан је већ три године мртав, територија којом управљају Косаче је знатно смањена, а титула херцега нема значај какав је имала само деценију раније. Ваља истаћи да у тренутку Иванове женидбе, орођавање са херцегом није тако повољно као што би било 15 или 20 година раније. Овај брак је, без сумње склопљен уз пристанак херцега Влатка. Херцегу Влатку, притиснутом турском експанзијом, без финансијске помоћи за коју је молио Млечане, и још увек у завади са братом Владиславом, за ког се никад није знало када ће напасти, Иван Црнојевић, који је још увек држао своју област у интегралном облику, могао је деловати као добар савезник.

У контексту пређашње политике, добри односи два владара нису представљали никакав драматичан заокрет јер, као што је већ речено, почетком 1466. између херцега Стефана и Ивана Црнојевића не владају лоши односи. Имајући то у виду, херцег Влатко је наставио

⁴² Гојсави, ћерка арбанашког великаша Ђорђа Аријанита Комнина, преко које је Иван Црнојевић успео да обезбеди орођавање са породицама Дукађини и Скендербег; Аријанитов зет је, такође, био син Ђурђа Бранковића, Стефан

⁴³ ИЦГ II-2. 285.

правац свог оца када је однос са Иваном Црнојевићем у питању. Овде је искључиво реч о политичком курсу у последњој години живота херцега Стефана.

Двојица владара у овом периоду ретко се помињу заједно. Иако су се, готово у исто време потчинио Турцима, а онда, поново у исто време почели да се, постепено враћају под хришћанско окриље, нема података да су, у неким од ових подухвата учествовали заједнички. Два владара помињу се приликом изградње цркве Светог Стефана у Новом. Процес изградње отпочет је у пролеће 1473. Поред Дубровника, који се укључио у изградњу богомоље, херцегу се прикључио и зет, Иван Црнојевић⁴⁴. Није познато да ли је зетски владар помагао само у новцу и људству, или је био и један од ктитора. С обзиром на то да је већ 1475. у Дубровник стигла вест да је остатке цркве требало порушити⁴⁵, не постоји никакав натпис или материјални траг који би могао да расветли ову дилему. Цркву је требало подићи у херцеговом најзначајнијем граду, а у томе су му помагали Дубровчани, са којима је, од поновног приласка Венецији, био у dobrим односима. Стога, може се поуздано тврдити да је и Иван Црнојевић био у dobrим односима и са једном и са другом страном.

Спољна политика Ивана Црнојевића и херцега Влатка од 1472. до 1476. године

Када су у питању спољне политике Ивана Црнојевића и херцега Влатка у овом периоду, оне су толико сличне, да се о њима може говорити истовремено, по компаративном принципу.

Од 1472. херцег Влатко се поново окреће Венецији. У септембру 1472. у Венецију стиже Влатков посланик. Још један обрт у херцеговој политици односи се на побољшање односа са Дубровчанима. Почетком новембра, односи су постајали срдачнији, а свадба херцега Влатка само је наставила да утире пут помирењу⁴⁶. Када је свадба херцега Влатка у питању, у литератури се могу наћи различити подаци. Ђуро Тошић, у својој расправи *Фрагменти из живота херцега Влатка Косаче*, истиче да је до венчања морало доћи

⁴⁴ Ђуро Тошић, *Фрагменти из живота херцега Влатка Косаче*, Историјски часопис 56 (2008) , 159; даље: Ђ.Тошић, *нав.дело*.

⁴⁵ Ђ.Тошић, *нав.дело*.160.

⁴⁶ В. Атанасовски, *нав.дело*. 86.

почетком друге половине 1474. И Тошић и Вељан Атанасовски сагласни су око тога да се не може утврдити да ли је у питању био други или трећи херцегов брак. У делу Атанасовског каже се да је женидба „ближе сасвим непозната“⁴⁷, док се у Тошићевом делу, знатно касније издатом, може наћи податак да се херцег оженио Маргаретом Марзано, унуком арагонског краља Алфонса V, ћерком његове венбрачне ћерке⁴⁸. Овај брак јасно илуструје херцегову прозападну политику. Такође, показује да херцегов углед није био на завидном нивоу, јер је ступао у брак са чланицом ванбрачне линије. Ипак, у ово време и најмањи владар био је важна карика у хришћанском ланцу. Још почетком 1473. херцег се постарао да обавести Сињорију о својим брачним плановима. Ово говори у прилог томе да се херцег окретао промлетачкој политици. За узврат, Млечани су му обећали да ће на венчање послати свог представника. Нема сумње да су у ово време односи Венеције и херцега пријатељски. И Дубровчани су одлучили да пошаљу своје представнике и свадбени дар од 400 дуката у готовини⁴⁹.

Јула 1472. образована је још једна антитурска лига. Састав су образовали Млечани, папа и напуљски краљ⁵⁰. Као поновни млетачки савезник, херцег Влатко поново је био део антитурског табора.

Крајем 1471. долази до обнове босанског краљевства, у делу Босне под угарском влашћу. На челу ове државне творевине налазио се барон Никола Илочки. Краљ Матија Корвин губио је упоришта на Балкану. Пошто су турски војници истерали угарску посаду из града Почитеља на Неретви⁵¹, Угрима је било потребно ново упориште. У октобру 1472. Илочки је упутио у Дубровник свог посланика који је требало да разговара са Иваном Црнојевићем и херцегом Влатком⁵². Поред све мање територије херцега Влатка, и промењљивих спољнополитичких околности, ипак се промене у непосредној близини ова два владара, нису могле одвијати без њиховог знања. У децембру 1472. посланик је

⁴⁷ В. Атанасовски, *нав. дело*. 86.

⁴⁸ Ђ. Тошић, *нав. дело*. 160. 155.

⁴⁹ Ђ. Тошић, *нав. дело*. 160.

⁵⁰ В. Атанасовски, *нав. дело*. 87.

⁵¹ ИЦГ II-2. 294.

⁵² В. Атанасовски, *нав. дело*. 87.

разговарао и са Црнојевићем и са херцегом. Шта је Илочки могао тражити од два ситна балканска владара, тек ослобођена турских намета? Извесно ништа нарочито. Могуће да су се усагласили да су сви на истој, хришћанској страни. Било какве идеје о обнови територије, или било каквим заједничким акцијама, тешко да су могле постојати. Притисак Турака је попустио, али није било сигурно да ли ће и када, до њега поново доћи. Област херцега Влатка била је распарчана, док је Иван Црнојевић, плаћањем турског харача, био материјално оштећен.

И зетском и херцеговачком владару, помоћ Млечана, али и Дубровника, била је важнија од сарадње са новом угарском творевином. Иако је, у прошлости, млетачка помоћ изостала када је била неопходна, већим делом из оправданих разлога, двојица владара морали су да знају куда да се склоне уколико турски напад буде незаустављив. Због географске близине, и Дубровник и Венеција били су погодни за то. Иако су већ крајем 1471. почели да се удаљавају од Турака, неоспорно је да је страх од њих, мотивисао будуће поступке два владара. Вероватно су, до краја 1473. обојица били у потпуности ослоњени на Млечане⁵³.

Након промене политичког курса херцега Влатка, његов брат Стефан, најмлађи син херцега Стефана, приклонио се Турској, и почео да дела високо позициониран међу Портиним круговима, као Ахмет Херцеговић⁵⁴. Зашто је до овог потеза дошло, у литератури нема објашњења. Од ступања херцега Влатка на власт, нема никаквих индиција да је дошло до било каквог сукоба између њега и најмлађег брата. Стефан је, у тренутку Влатковог преузимања власти, вероватно био дете од највише 12 година, ако је заиста тачна претпоставка да у време настанка писма херцега Стефана 1453. није био рођен. Током борбе за добијање поклада херцега Стефана од Дубровчана, Стефан се често помиње уз херцега Влатка. Чудно је да је заокрет у политици херцега Влатка толико погодио његовог млађег брата, да је пожелео да промени веру и име, и стане уз султана. Још је све чудније уколико се зна да након проверавања није покретао никакве акције да узме одређени део територије, или читаву област, старијег брата. Ахмет ће, током 1476. и 1477. имати значајну улогу када је у питању браћење интереса херцега Влатка. Могуће да

⁵³ ИЦГ II-2. 296.

⁵⁴ ИЦГ II-2. 295.

се Стефаново преобраћење у ислам, није одиграло без знања херцега Влатка, и могуће да то није изазвало непријатељства међу њима.

Вељан Атанасовски износи хипотезу како се нешто круцијално морало догодити између лета 1472. када се херцег Венецији жали на Дубровчане, и новембра исте године, када између херцега и Дубровчана владају срдачни односи. Чини ми се да корене промене не треба тражити у конкретном политичком догађају, већ у политичкој клими. Новој политици херцега Влатка, одговарали су добри односи са Дубровником. Постоје индиције да су управо Дубровчани били ти који су намеравали да помире херцега са његовим рођацима са којима је, од самог ступања на престо, био у завади- Влатковићима. Међу Влатковићима, највише су се истицали Иваниш и Жарко. Ипак, упркос настојањима, до помирења у том тренутку није дошло⁵⁵.

Почетком 1474. године, херцег тражи од Венеције да му помогне у борби са Турцима. Херцегов циљ био је повратак окупираних територија. Како би се уопште усудио да тражи помоћ од Млечана, било је неопходно да се херцег устоличи као одан савезник. Тада из Венеције добија одговор да је најважније да се заједно држе балкански владари са величински приближним територијама, и сличним претензијама. Као потенцијалне савезнике, Венеција херцегу предлаже Николу Илочног, и сина свргнутог српског деспота⁵⁶. Уколико је Венеција заиста сматрала да су им претензије истоветне, онда је извесно погрешила. Истина је да су сва три могућа савезника, изузетно оштећена од стране Турака. Ипак, млада творевина Илочног, није се могла поредити са готово раскомаданом и уско суженом територијом херцега Влатка. Могуће да управо у овом млетачком одговору треба тражити корене будуће сарадње Ивана Црнојевића, ког Млечани ни у једном трену нису поменули, и херцега Влатка. За разлику од Илочног, који је имао јасно дефинисан угарски курс ког се морао држати, и наследника српског деспота, који нису имали прилике за маневарски простор, Ивана и херцега спајала је ризична, мудра и нестална спољна политика. Готово истоветан спољнополитички курс показује да су и њихове унутрашње могућности биле сличне, иако је херцегова област готово деценију раније осетила директно турско присуство.

⁵⁵ В. Атанасовски, *нав. дело*. 93, 94, 95.

⁵⁶ В. Атанасовски, *нав. дело*. 107.

Турски напад на Зету

Почетком 1474. очекивао се нови турски напад на млетачке суседе на источном Јадрану. Главни удар требало је да буде усмерен на Зету и Албанију. У ово време, Иван Црнојевић склапа савез са старим савезником херцега Влатка, напуљским краљем. Херцег Влатко и Иван Црнојевић почетком 1474. имају истоветне савезнике. Вероватно је, крајем 1473. Иван Црнојевић на својој кожи осетио шта значи када Турци одузму део територије. У том смислу, херцег Влатко и Иван постали су још ближи, јер су обојица имали шта да враћају. Наиме, претпоставља се да су Турци у другој половини 1473. запосели крајеве са леве стране Мораче и Зете, тачније, источне делове Горње Зете⁵⁷. Вероватно је до почетка 1474. Иван престао да плаћа Турцима харач од 700 дуката. Већ почетком 1474. Иван јавља у Скадар како Турци намеравају да обнове Подгорицу и град Балеч⁵⁸. Тачно је да је Иван био у опасности, али је вероватно да је он био само оруђе да се лакше порази Венеција. И Млечанима је било јасно да је Иван њихова предстража, и морали су да учине све да га снажно вежу за себе и мотивишу да се бори, а не да се приклони Турцима. У међусобном договору Републике и Ивана, зетски господар и његова породица добили су статус млетачких племића, потом су им Млечани обећали пешаке и коњанике из свих млетачких зетских градова, помоћ од 600 дуката, и сигурно уточиште уколико га Турци протерају. За узврат, Иван је Млечанима понудио да им плаћа износ у вредности харача ако опет овлада Горњом Зетом⁵⁹. Познато је да је харач који је Иван плаћао Турцима био изузетно висок за његове могућности, тако да није извесно зашто у свом предлогу Млечанима, није покушао да суму умањи.

Покушаји да се Хоти, стари непријатељи Ивана Црнојевића, ставе под млетачку заставу у борби против Турака, показали су се успешним. Међутим, снажан напад Турака на Скадар, у пролеће 1474. показао је све мањкавости савезника укључених у одбрану Зете.

О опсади Скадра 1474. Најопширније је писао Иван Божић, али, и бројност и тачни подаци о опасди остали су на нивоу нагађања. На турској страни помиње се број од 8000 људи, што је превелик број концентрисан искључиво на један град. Претпоставља се да је

⁵⁷ ИЦГ II-2. 295.

⁵⁸ ИЦГ II-2. 295.

⁵⁹ ИЦГ II-2. 295.

први турски напад одбијен, а да је главни пропуст направила управо Сињорија, која није на време одреаговала, и послала помоћ. Тек крајем маја, Сињорија се обраћа папи, Угарској, и напуљском краљу. Почетком јула 1474. у околину Скадра долази велика турска војска, која је садржала, у писму папи „ 50 000 ратника са опсадним справама и са више металних топова које су довукле камиле“⁶⁰. Нема сумње да је ово претерано, али могуће да је и одраз млетачке панике, која је очајнички вапила за помоћи од својих хришћанских савезника. Или бар оних које је сматрала савезницима. У овом тренутку, Иван Црнојевић био је једина помоћ Млечанима. Провидур, овог пута за цело зетско приморје, Леонардо Болда, требало је да добије сагласност Ивана Црнојевића да људство пребаци, највероватније на Жабљак, и да што брже изгради бродове који би преко Скадарског језера, помогли опсаду Скадра. Пре него што је Балду стигао до Ивана, он је већ тражио од Сињорије помоћ, како би сам могао да се обрачунава са Турцима. Млечани су му обећали 3000 дуката и 100 тканина, и заложили се код папе да и он пошаље помоћ Ивану Црнојевићу⁶¹. Имајући у виду пређашње односе, Млечани су извесно ценили Иванове војничке способности, али у овом тренутку, Иван је био једини способан да, у што скоријем временском року, пружи помоћ. Млечани су послали обећану помоћ преко посланика који је ишао на свадбу херцега Влатка⁶². Нема сумње да је херцег био упознат са Ивановим ангажманом, али је, из овога јасно, да херцег није имао учешћа у одбрани Скадра.

Чини се да је Иван читаво лето учествовао у борбама, а најсигурнији пут млетачкој војсци био је од Котора, преко црногорских брда, ка Скадарском језеру⁶³. Овај пут укључивао је територију Ивана Црнојевића. Слободан пролаз млетачким трупима, био је још један израз оданости зетског владара. Опасада Скадра трајала је око четири месеца, и несумњиво је

⁶⁰ ИЦГ II-2. 303.

⁶¹ ИЦГ II-2. 304.

⁶² ИЦГ II-2. 304.

⁶³ ИЦГ II-2. 304.

највећи сукоб који се до тада одиграо у Зети. Ипак, до тачних бројки се не може доћи⁶⁴ јер су млетачки извештаји, како је већ поменуто, били претерани.

Интересантна је огорченост Ивана Црнојевића након једног од пораза млетачке војске током опсаде Скадра, у којем је и он учествовао. Могуће да се бојао за будућност и опстанак, јер се јасно истакао као млетачки савезник, и уколико би Турци победили, не би био поштеђен. Такође, исказује став да Турци никад не би дошли у Зету због његових, неплодних и сиромашних поседа. Индиректно је спочитавао Млечима турско присуство. Тада поново захтева да му се исплаћује провизија код Млечана и да му се обећа тврђава у коју би се могао склонити. Могуће да му је млетачки пораз у том тренутку изгледао сасвим блиско. Тада је изразио жељу да, уколико једног дана ослободи Горњу Зету, Млечани признају његову власт од Кушева до Острога⁶⁵. Он ће плаћати за то читавих 700 дуката Републици, уместо харача Турцима. Можда је Ивану идеја о Горњој Зети деловала нестварно, те није смањивао висок износ. Управо у овим територијалним претензијама Ивана Црнојевића ваља тражити потенцијалан узрок сукоба њега и херцега Влатка. Сенат је потврдио све Иванове захтеве, поручујући му да ће, и уколико Скадар падне, Турци можда допустити Ивану да задржи своје територије⁶⁶. Тешко да је и сама Република веровала у то. Сам Црнојевић се током борби истакао као озбиљан противник, а Турцима се замерио још кад им је, током сукоба које су водили у Малој Азији, окренуо леђа и приближио се Млечанима, а затим престао и да плаћа харач. Ипак, сукоб око Скадра био је у поодмаклој фази, и Млечанима је Иван Црнојевић био неопходан. Уколико би се Иван повукао, опсада би готово била завршена. Могуће да се Турцима журило да што пре освоје Скадар, што је и довело до преурањеног завршног напада јула 1474. у којем су поражени. Пораз је означио прекид опсаде Скадра, али и турско повлачење са зетског приморја. Околина Скадра била је девастирана, а у повлачењу, Турци су порушили град Дањ, који се држао готово без икакве одбране⁶⁷. Готово све снаге у северној Албанији, али и дуж целог зетског приморја биле су концентрисане у Скадру. Иако је Скадар одбрањен,

⁶⁴ Покушај реконструкције људства које учествовало у опсади Скадра, дао је Иван Божић у *Историји Црне Горе* Књ. 2. 305.

⁶⁵ ИЦГ II-2. 305.

⁶⁶ ИЦГ II-2. 306.

⁶⁷ ИЦГ II-2. 307.

јасно је било да је Република неспособна да одбрани своје поседе на Јадрану. Људства и новца је било мало. Повлачење Турака била је само тренутна фаза. Свима, и албанским великашима, и Ивану Црнојевићу, као и самој Венецији, било је јасно да су изгледи да се следећи турски напад одбије вема мали.

Помирење херцега Влатка и Владислава

Први пут, још од времена владавине херцега Стефана Вукчића Косаче, дошло је до помирења између тренутног херцега и Владислава. Иако је од 1469. Владислав прешао на поседе које је добио од Угарског краља, неколико пута уочено је одржавање веза са Дубровником. Везе између Дубровника и Владислава биле су, на првом месту, финансијске. Имајући у виду да је Владислав имао „ имање у Конавлима, кућу у Дубровнику и посед на Шипану“⁶⁸, у више наврата је тражио да му се исплаћује део прихода од тих поседа. Крајем 1473. или почетком 1474. када је Владислав боравио у близини Дубровника, тражио је од Дубровчана да га препоруче угарском краљу⁶⁹. Није извесно зашто, и зашто се сам Владислав, као угарски барон, није обратио изасланицима краља Матије. Такође, тражио је од Дубровчана оружје, које му ови нису обезбедили. Ни разлог из ког је тражио оружје није познат, али могуће је да херцег Влатко није могао да буде спокојан, док је политичка делатност његовог старијег брата била жива. До измирења међу браћом дошло је пре 17. августа 1475. Тог дана је дошло до излагања два посланика које су у Венецију упутили херцег Влатко и Владислав. Сињорија је обавештена како су се браћа измирила, решила гореће неспоразуме, и моле Републику да посредује⁷⁰. Иако је Владислав био наклоњен угарској страни, допустио је да завршну реч има Венеција. Могуће да у том тренутку Владислав није имао директан приступ угарском двору. До помирења међу браћом могуће да је дошло због опасности од Турака. Млечани су показали своју слабост у сукобу око Скадра, годину дана раније, и иако се опсада формално завршила млетачком победом, фактичко стање није било такво. Када је Владислав тражио оружје од Дубровника, могуће да је размишљао и сам о одбрани од султана. Када су браћа схватила да су остала без заштите, могуће да је помирење било

⁶⁸ В. Атанасовски, *нав. дело*. 105.

⁶⁹ В. Атанасовски, *нав. дело*. 105.

⁷⁰ В. Атанасовски, *нав. дело*. 106.

једина опција како би се што дуже сачували поседи. Јула 1476. Браћа су лично дошла у Венецију, која им је, у том периоду, обећала помоћ при утврђењу Макарске⁷¹. Као и много пута до тад, Венеција није била способна да испуни своје обећање. Макарску је било неопходно појачати системом утврда, како би се спречио турски продор од Неретве, ка западу. Иако су се браћа помирила, херцег није успео да реши проблем са браћом Влатковић. Могуће да је помирење браће, и њихово утврђење у Крајини довело до тога да Влатковићи осете опасност. Суочен са пријатељским, али бескорисним понашањем Млечана, херцег је могао да се окрене само једном човеку, свом дотадашњем пријатељу, и зету – Ивану Црнојевићу.

Заједничка акција Ивана Црнојевића и херцега Влатка, и међусобни сукоб

Када се у литератури говори о почетку акције херцега Влатка и Ивана Црнојевића, обично се она приказује као офанзивни поход, у ком је императив био вратити изгубљене херцегове поседе. Изоловани податак у литератури налази се у „ Паду Херцеговине“, Вељана Атанасовског. Наиме, у писму из јуна 1475. посланик миланског владара, из Напуља, обавештава господара, између осталог, како је, преко копна, турски паша напао град Нови, који се налази у поседу херцега Влатка. Истиче, такође, да би Нови вероватно доспео у турске руке, да му лично није прискочио у помоћ. Као појачање посади новљанске тврђаве, оставио је 200 војника⁷². Уколико је, заиста, дошло до турског удара на херцегов најважнији град, не чуди ни помирење са братом Владиславом. Чињеница да су Турци напали Нови, може се довести у директну везу са писмом Ивана Црнојевића Млечанима годину дана раније, у којима је истакао да су Турци у Зети, не због његових, кршевитих и планинских области, већ због млетачких, приморских. Нови, као млад, али значајан град, могао је деловати важно Турцима. При свему томе, не треба занемарити његову близину млетачком Котору. Већ од септембра 1475. Дубровчани су пријатељски молили херцега да не прелази преко њихове територије⁷³. Нема података да је дошло до неких сукоба између две стране, далеко су већи изгледи да су Дубровчани настојали да воде мудру и опрезну политику, коју је могао да им поремети херцег Влатко. Почетком

⁷¹ В. Атанасовски, *нав. дело*. 106.

⁷² В. Атанасовски, *нав. дело*. 107.

⁷³ В. Атанасовски, *нав. дело*. 108.

новембра, у жупи Драчевици, дошло је до састанка фочанског санџакбега, Пашаита, и дубровачких посланика⁷⁴. Не зна се о чему је било говора, али је сигурно да су дубровачка врата херцегу била затворена. Херцег се обраћао Дубровчанима и наредне године, учтив одговор ни у једном тренутку није изстао, али је било извесно да ни до какве сарадње не може доћи.

Када су односи херцега Влатка и Ивана Црнојевића, почевши од 1476. па надаље у питању, сва литература која се на то односи, износи исте податке и доноси исте закључке. О овом интересантном савезу, а потом и сукобу, сазнаје се искључиво из извештаја херцега Влатка Републици. Наиме, изгледа да је становништво некадашњих херцегових области тражило од њега да пође у напад, и врати поседе. У томе је имао помоћ Ивана Црнојевића, који му је пришао са око 3000 својих људи⁷⁵. Делује невероватно да се херцег Влатко, тек тако, одлучио да нападне своје некадашње поседе. Наиме, извесно је да је млетачка, угарска, али и папина помоћ изостала. Турци су му непуних годину дана раније угрозили Нови. Сукоб са Влатковићима није био решен. Тачно је да су Турци током 1476. године остали без Шапца у сукобу са Угрима⁷⁶, али тешко да је то био повод херцегу Влатку да, само уз помоћ Ивана Црнојевића, крене у освајачки поход. Могуће да је поход био очајнички покушај два владара да нешто постигну, и можда издејствују преговоре са Портом. На жалост, никакв споразум између херцега и Ивана Црнојевића не постоји. Ипак, невероватно је да је Иван пристао да дође са 3000 својих људи, а да му није обећано нешто за узврат. Могуће да је управо херцегово непоштовање договора допринело страшном сукобу који је избио до јуна 1476. године⁷⁷. Наиме, априла 1477. На седници Сената се расправљало о писму херцега Влатка, који напомиње да се његови посланици налазе код Млечана већ 10 месеци⁷⁸. По свему судећи, два владара су се сукобила непосредно након што су отпочели заједничку акцију. Наводно, акција је на почетку била веома успешна, куда год се херцег кретао, становништво му је прилазило⁷⁹. Иако се чини

⁷⁴ В. Атанасовски, *нав. дело*. 108.

⁷⁵ Иван Божић, *Нав. дело*. 124.

⁷⁶ В. Атанасовски, *нав. дело*. 108.

⁷⁷ В. Атанасовски, *нав. дело*. 110.

⁷⁸ Иван Божић, *нав. дело*, 124.

⁷⁹ Иван Божић, *нав. дело*, 124.

невероватним да турске посаде, већ деценију устоличене на тим поседима нису благовремено одреаговале, може бити да је напад био неочекиван, стога су херцег и Иван забележили почетне успехе, док се турске снаге нису консолидовале. У општем освајању, одједном долази до наглог и нејасног преокрета, када Иван Црнојевић само, преко ноћи, одлучује да повуче своју војску, у страху да га херцег не ухвати⁸⁰. Шта се тачно могло догодити, немогуће је утврдити. Да ли је херцег Влатко, са ограниченим бројем људства, на територији на коју полаже право, али која ипак, није његова матична територија, могао уопште ухватити Ивана Црнојевића ког је пратило око 3000 људи? Чак и да је имао могућности, шта је могао бити корен толике љутње херцега Влатка, коју нам каснији развој догађаја дочарава. О Ивановим преговорима са Турцима, готово је немогуће говорити, јер управо је овај догађај приближио херцега Влатка Порти. Не може се говорити ни о сарадњи херцега са Турцима у тренутку избијања сукоба јер су се све освојене територије враћале под турску власт, чим се Иван Црнојевић повукао. Турске снаге гониле су херцега до Новог⁸¹. Једино што се може претпоставити јесте да је Иван у току борби схватио да би могао да изгуби људство у борби за територију која практично није његова. Људство које ће му бити неопходно у борби са Турцима која ће се, како је изгледало, ускоро водити на његовој територији. Можда је, након што је Иван изразио жељу да се повуче, херцег Влатко запретио ухићењем. О свему овоме се може размишљати, али ништа се не може са сигурношћу тврдити. У литератури се може наћи и тврдња да су се се владари споречкали око области између Херцеговине и Горње Зете. Главна тачка спорења била би тврђава Острог, на коју је Иван Црнојевић истакао претензије 1474. а која је, од почетка XV века, улазила у састав области Косача⁸². Тешко да би, у тако одсудном тренутку за будућност и једне и друге области, једна тврђава могла представљати толики проблем. Могуће да су у питању биле многе територије, о којима нема забелешки. Можда је Иван Црнојевић захтевао од херцега Влатка неку изузетно важну територију, коју херцег није могао дати.

⁸⁰ Иван Божић, *нав. дело*, 124.

⁸¹ Иван Божић, *нав. дело*, 125.

⁸² ИЦГ II-2. 310.

Из извештаја херцега Влатка Млечанима, види се обим његовог гнева према Ивану. Он је тражио да се Црнојевић казни, по сваку цену⁸³. Када би се посматрала искључиво херцегова реакција, било би извесно да му је Иван начинио толику штету, од које се није могао опоравити. Ипак, треба узети у обзир да до ових херцегових апела Сињорији долази месецима пошто се Иван Црнојевић изненадно повукао са бојишта. Можда је херцегов бес био последица недаћа које су га задесила са Турцима, пошто се Иван вратио у своју област. Могуће је да до главнице сукоба два балканска владара и није дошло на терену. Ипак, не сме се прећи преко податка да Иван истиче како га је херцег хтео ухватити, не месецима касније, већ одмах. Убрзо херцег Влатко истиче Сињорији како му је Иван Црнојевић понудио помирење⁸⁴. Ово може ићи у прилог теорији да је љутња херцега Влатка попримила озбиљне размере тек када су се раздвојили. Зашто би Иван Црнојевић нудио помирење херцегу иако га је хтео заточити и нанети му зло? И како то да се Црнојевић није обраћао Сињорији у исто време када и херцег, уколико је његовој личности претила толика опасност од владара из непосредне близине? Могуће да је Иваново објашњење за повлачење из похода био само изговор, али, уколико је заиста дошло до претњи, ново време и нове политичке околности налагале су Ивану да покуша да уреди односе са херцегом Влатком. Наиме, херцег Влатко је, након похода из пролећа 1476. успео да побољша своје односе са Турском. Преговарање са Портом, и одржавање добрих односа, био је једини начин да се спаси оно мало херцегове територије. Могуће је да би турска војска успела да покори читаву херцегову област већ те, 1476. године, али тиме се не би много добило. И даље би остали сукоби са Млечанима, и територија Ивана Црнојевића преко које би се Млечани кретали у случају нужде. Било је важније искористити херцега Влатка за преговоре са Венецијом. И док су се, преко херцега, одвијали важни преговори између две силе, једне ослабљене, али престижне, и једне нове, ратоборне, и суштински моћне, херцег Влатко је сматрао да ће се окористити. Значај херцега Влатка за Турке, у овом тренутку, био је ништаван, а херцегова ситуација могла је, у турским очима, бити само сплет олакшавајућих околности. Херцег је, наивно, веровао да ће успети посредством овог савеза са Турцима, да зада ударац и Ивану Црнојевићу. Истина, султан је понудио херцегу мир, позвао га да пошаље своје посланике на Порту, и

⁸³ Иван Божић, *нав. дело*, 125.

⁸⁴ Иван Божић, *нав. дело*, 125.

чак обећао да ће му вратити један део територије⁸⁵. Не зна се о којој се територији ради. С обзиром на то да су појединости договора султана и херцега познате, могуће да је султан дао неодређено обећање о поседима, ни не планирајући да га испуни. Султан је захтевао херцегову помоћ у освајањуседа Ивана Црнојевића. Вероватно је било потребно да се херцег Влатко убеди да поново неће доћи до промене у сред војне акције, те га је султан уверавао да ће, уколико и херцегова помоћ изостане, он свакако напасти и освојити територију Ивана Црнојевића⁸⁶. У том случају, херцегу Влатку је било значајно да буде на победничкој страни. Када је у питању договор о заједничком походу Турака и херцега на Иванову територију, треба га посматрати изван контекста личног сукоба два владара. Мимо тога, договор је прави одраз политике владара из близине зетског приморја, у другој половини XV века.

Упркос договору са Турцима, који је можда олакшало присуство херцеговог брата међу достојанственицима на Порти, херцег Влатко је настојао да се не удаљи од Венеције. О свим потезима Турака и детаљима преговора детаљно је обавештавао Сињорију. Зашто се у потпуности није окренуо Турцима, није јасно. Можда се бојао да ће султан променити план када се докопа онога што је желео. Такође, могуће да су Турци желели да херцег остане у контакту са Венецијом, како би путем преговора, добили шта желе. Интересантно је што херцег Влатко тражи од Сињорије да му помогне против Ивана, а уколико није у стању, да се не меша у односе два владара⁸⁷. С обзиром на то да је Иван Црнојевић нудио помирење, мало је вероватно да је у том тренутку угрожавао херцега. Вероватније је да је ова молба била саставни део нове херцегове протурске политике. Након извештаја Млечанима по повратку херцегових изасланика са Порте, Млечани су херцегу изричито забранили било какву акцију против Ивана Црнојевића⁸⁸. Иако је при пријему на Порти све прошло у облику великих излива љубазности са обе стране, ништа конкретно није постигнуто. Млечани су имали много снажнији ослонац у Ивану Црнојевићу, него у херцегу Влатку. И сам херцег у обраћању Сињорији током 1477. истиче како је Иван „

⁸⁵ Иван Божић, *нав. дело*, 125.

⁸⁶ Иван Божић, *нав. дело*, 125.

⁸⁷ Иван Божић, *нав. дело*, 125.

⁸⁸ Иван Божић, *нав. дело*, 125.

много јачи“ од њега⁸⁹. Иванов крај био би велики ударац за њих. Због тога нису могли да допусте напад на њега. Херцегу је нуђено и посредовање которског кнеза при измирењу⁹⁰, али пошто је сукоб био знатно већи од тога, 26. априла 1477. одлучено је да Колеђ одабере посланика, који ће преговарати са зетским и херцеговачким владаром. Колеђ је одредио Франческа Контаринија чији задатак је био да два владара по сваку цену измири. Ипак, млетачка акција измирења није успела да предухитри велику турску офанзиву. Прва на удару је била Кроја. Контарини је молио да се херцег и Иван измире⁹¹, јер је сукоб међу њима био велики губитак за млетачку одбрану. Тешко је поверовати да су два завађена владара, са знатно суженим територијама, и опстанком који је висио о концу могли ставити личне сукобе испред општег интереса.

Пад Зете и пад области херцега Влатка под турску власт

У пролеће 1477. кренуо је снажан турски напад на јадранско приморје, отпочет опсадом Кроје, због које је Контарини, уместо у мировну мисију код херцега и зетског владара, пошао право на бојиште. Извесно је да су Турци пажљиво спремали овај напад. Друга војска пошла је у обнову Подгорице. Није било сумње, одатле је спреман напад на Ивана Црнојевића. У децембру 1477. или јануару 1478. Турци су Ивана жестоко поразили⁹². Да ли је његова територија сужена додатно у том тренутку, није познато. Већ у јануару 1478.⁹³Иванов посланик тражи млетачку помоћ. Иако су млетачке финансије на измаку снага, Република зна да, уколико не пружи помоћ, Иванова област ће пасти под Турке. Постојала је и могућност да се Иван нагоди са Турцима. И у једном и у другом случају, Венеција би изгубила значајну предстражу, и њен пораз би био неминован. У литератури се наводи⁹⁴ како је, поред борби са Турцима, Иван морао да се прибојава и акција херцега Влатка. Извесно је да пријатељство није окончано, али тешко да је господар Новог могао на било који начин војно да угрози Црнојевића. Постоји вероватноћа да се Иван прибојавао још неке дипломатске акције херцега Влатка на Порти. Ипак, и наде херцега

⁸⁹ В. Атанасовски, *нав. дело*. 112.

⁹⁰ Иван Божић, *нав. дело*, 126.

⁹¹ ИЦГ II-2. 311.

⁹² ИЦГ II-2. 313.

⁹³ ИЦГ II-2. 313.

⁹⁴ ИЦГ II-2. 313.

Влатка које је полагао у Турке, убрзо су нестале. Већ у јесен 1478. Турци траже да им херцег преда оно што му је остало од области⁹⁵. Херцег не само да није добио део своје територије натраг, како му је било речено, већ је, по свој прилици, остајао без области којом је управљао.

Већ у марту 1478. била је јасна султанова намера да освоји Скадар. Скадар је, као бастيون одбране из 1474. био изузетно значајан и Млечанима и Турцима. Значај Скадра у турским очима огледа се у чињеници да су, са својим снагама, у опсаду дошли и румелијски и анадолијски беглербег. Кроја је пала у турске руке јуна 1478. Опсада Скадра, ипак није давала жељене резултате, и трајала је дуже него што су Турци очекивали. У томе је имао удела и Иван Црнојевић чији бродови су слободно пловили Скадарским језером, и уносили забуну међу турске редове⁹⁶.

Велики губитак Ивана Црнојевића огледао се у турском освајању Жабљака. Крајем августа 1478. султан Мехмед II је наредио да се крене у освајање околних територија, како би се од напада нешто постигло. Освајање Жабљака је практично било предаја више него било шта друго. Иван Црнојевић, заузет опсадом Скадра, препустио је чување тврђаве неком свом рођаку, који га је препустио Турцима⁹⁷. Опсада Скадра је прекинута у рану јесен 1478. године. Млечани су се, крајем 1478. припремали за завршне борбе са Турцима. Главница одбране требало је да буде концентрисана око Котора⁹⁸. У том контексту питање херцега Влатка и његовог града Новог било је значајно. Када су Турци пред њега изнели захтеве за предајом територија, он је изразио жељу да их препусти Републици, у замену за неки други посед⁹⁹.

Рату између Турака и Млечана морао је доћи крај. Венеција је настојала да одржи свој углед у сукобу са Ћеновом. Ипак, распршених илузија о антитурском савезу, финансијски исцрпљеној преко сваке мере, мир је Републици био једино решење. Потписан је 25.

⁹⁵ В. Атанасовски, *нав. дело*. 112.

⁹⁶ ИЦГ II-2. 313.

⁹⁷ ИЦГ II-2. 315.

⁹⁸ ИЦГ II-2. 315.

⁹⁹ В. Атанасовски, *нав. дело*. 112.

јануара 1479. Године.¹⁰⁰ За саму Републику, мир је био и више него неповољан. Када је источни Јадран у питању, морала се одрећи Скадра. Скадар је доспео у турске руке званично у марту 1479¹⁰¹. Тада је било извесно да ће се турски напад окренути ка области Ивана Црнојевића. Без млетачке помоћи, зетском господару, ограниченом на поседе на десној страни Мораче, није било спаса. Султан није желео да Ивана посматра у контексту млетачког савезника, већ свог одметнутог харачара. Турске снаге око Подгорице пошле су на Ивана Црнојевића. Без ичије помоћи, Иван је био приморан да напусти област којом је управљао, и да са породицом, највероватније преко млетачког Котора, пође у изгнанство¹⁰².

Херцег Влатко је, 1478. чинио исту ствар као његов отац, херцег Стефан 1466. Године. Нудио је Млечанима да узму градове Нови и Рисан, у замену за неку другу територију. Млечани овог пута, нису могли ни номинално да прихвате понуду. Нарочито након склапања мира са Турцима, 1479.

Султан Мехмед II умире 1481. Како то обично бива, смрт једног моћног владара неретко остави расуло у земљи. Османско царство у овом тренутку већ је горостасна творевина. У ово време из Италије на своје области имају намеру да се врате браћа Дукађини и Иван Црнојевић¹⁰³. Ипак, пре њих је, по свој прилици, пошао херцег Влатко. За разлику од поменутих обласних господара, херцег Влатко, са тек обрисима некадашње области своје породице у рукама, био је надамак својих, сада већ не тако скоро изгубљених територија. До 2. јуна већ је продро у некадашње области, али историја се поновила. Као и 1476. после почетних успеха, поразио га је босански санџакбег, Даут-паша¹⁰⁴. Херцег Влатко је једини пут видео у угарском краљу, Матији Корвину. Херцегу више није била потребна војна помоћ. Једино што је желео било је да замени Нови и Рисан за неки други посед, и да се склони. До размене, иако је постојала воља, није дошло. Јула 1481. угарски краљ се спрема да пошаље војну помоћ херцегу у Нови. Крај својег херцеговања, Влатко је

¹⁰⁰ ИЦГ II-2. 316.

¹⁰¹ ИЦГ II-2. 316.

¹⁰² ИЦГ II-2. 317.

¹⁰³ В. Атанасовски, *нав.дело*. 132.

¹⁰⁴ В. Атанасовски, *нав.дело*. 132.

дочекао у Новом, граду на основу ког је, од 1465. године, херцегова област баштинила извешан углед. За турски напад на Нови, знало се барем у октобру 1481¹⁰⁵. Напоредо са турским, вршене су и хришћанске припреме за одбрану Новог. Први пут, херцег Влатко је добио достојну заштиту, оличену у лику угарског краља. На позив краља Матије, допринос су дали и Дубровник и напуљски краљ Феранте¹⁰⁶. Сачувати Нови постала је чисто хришћанска ствар. Треба истаћи да Нови није пао оног тренутка када је поражен херцег Влатко. Није извесно тачно када се херцег предао. Ипак, он је забележен као „слабић“¹⁰⁷. То је вероватно одраз начина на који је бранио своје последње упориште. Могуће је да је до предаје херцега дошло пре 13. децембра 1481¹⁰⁸. Иако је угарска посада наставила са борбама у Новом, тренутак предаје херцега Влатка, званично је тренутак у ком је пала средњовековна Херцеговина, која практично од тад почиње тако да се назива.

О сарадњи двојице владара, више нема података. Иван Црнојевић је, под не сасвим јасним околностима, успео да током 1481. обнови власт у Зети. Иван се вратио на владајућу позицију у оном тренутку када ју је херцег Влатко заувек изгубио. Иван Црнојевић је остао владар Зете до своје смрти, 1490. Насупрот њему, херцег Влатко је од 1481. до своје смрти 1489. променио неколико локација. До краја 1487. је извесно остао у Пољицама, одакле је прешао на Раб, где је са породицом, највероватније, уживао заштиту породице Црнота¹⁰⁹.

Интересантно је како два, тако територијално блиска владара, повезана родбинском везом, у одсудним политичким дешавањима нису деловала заједнички. Након обнове власти Ивана Црнојевића, не чуди нарочито, јер је тада, херцег Влатко већ уништен политички. Интересантно је ипак како су, ступили на власт у слично време, упојили се у слично време, и оставили готово истоветан траг у одбрани својих, али и млетачких поседа од Турака.

¹⁰⁵ В. Атанасовски, *нав. дело*. 134.

¹⁰⁶ В. Атанасовски, *нав. дело*. 134.

¹⁰⁷ В. Атанасовски, *нав. дело*. 134.

¹⁰⁸ В. Атанасовски, *нав. дело*. 135.

¹⁰⁹ Ђуро Тошић, *нав. дело*, 170.

Закључак

Односи херцега Влатка и Ивана Црнојевића, у литератури слабо обрађени, ипак, дају одличан приказ смутних времена друге половине XV века, на Балкану, али и његовој околини. Најснажнија балканска државна творевина, српска Деспотовина, пала је са Смедеревом под турску власт, 1459. године. Под султаном Мехмедом II, турска освајачка политика је у зениту. Турци још од 1453. држе Цариград, бастион хришћанства. У таквим приликама, све хришћанске снаге морале су се мобилисати у антитурску лигу.

Прилике у Зети и Херцеговини обележио је млетачко-турски рат. Све што се на тим просторима догађало, одређивале су спољне околности. У највећој мери, односе су утврђивали турски напади, и бирање страна према њима. Изузев сукоба са Млечанима, у првој години владавине Ивана Црнојевића, односи и херцега Влатка и зетског господара са Млечанима су били пријатељски, али без значајних резултата. Једина значајна сарадња између Венеције и неког од ових владара, забележена је током турских опсада Скадра када је Млечанима у помоћ притекао Иван Црнојевић.

Што се односа херцега Влатка и Венеције тиче, може се, уз мало слободе, протумачити како је млетачко држање, и изостанак материјалне помоћи, и довело до привременог пада херцегове области под Турке 1470. године. Наиме, иако се Република залагала код Дубровника да се херцегу исплати очев поклад, њихова конкретна помоћ, из млетачке благајне, је изостала. Не треба кривити Венецију за пасивно држање према балканским обласним господарима. Требало је водити рат са Турцима на изузетно великом фронту. За поморску и трговачку силу, на првом месту, без стајаће војске, која се бранила искључиво плаћеним најмницима, овај вишегодишњи сукоб био је једва издржљив.

Константно присуство Млечана, турско надирање које се, на овим просторима, још од 1465. није могло зауставити, већ само одложити, али и повремено учешће угарског краља Матије Корвина, и напуљског краља Ферантеа у приликама у Зети и околини, добро објашњавају како су се створили услови за „превртљиву“ политику, по којој су зетски и херцеговачки владари друге половине XV века познати. Док су очеви Ивана Црнојевића и херцега Влатка, Стефаница Црнојевић и херцег Стефан Вукчић Косача, још увек не сасвим притиснути турском опасношћу, могли да мењају стране када им се учини да ће на тај начин профитирати, њихови синови су мењали стране онда кад су бивали приморани.

Иванов и херцегов прилазак Турцима не може се тумачити као добровољни, већ као принудни потез. Захваљујући постојећим подацима, може се формирати утисак да су и Иван и херцег Влатко, током својих владавина, нагињали ка млетачкој страни. За херцегов и Иванов прилазак Турцима, 1470. и 1471. немогуће је кривити Венецију. Колико год млетачка политика била мудра и непоуздана, у околностима које им је рат са Турцима наметао, било је важно држати зетског и херцеговачког господара уз себе. Ипак, средстава за помоћ није било. Могуће је да ни херцег ни Иван нису били свесни колико је млетачка моћ заправо фиктивна, и да нема везе са објективним стањем.

Односи Ивана Црнојевића и херцега Влатка, промењљиви су и премало помињани и разрађени у литератури. Ипак, на основу доступних података, стиче се утисак да су много мање сарађивали него што су им географска близина и готово истоветне политичке ситуације наметале. Још очеви двојице владара дошли су у сукоб, када је моћ херцега Стефана почела да расте, и да превазилази моћ зетског владара. Иван Црнојевић је вероватно провео око 10 година као талац херцега Стефана. Његов боравак код херцега требало је да буде залог мира, и у великој мери је утицао на спољнополитички курс Стефанице Црнојевића. У литератури се, на више места, може наћи како је херцег Стефан мрзео свог таоца, Ивана. О томе какве је заточеништво последице оставило на Ивана, нема података. Ипак, у његовим поступцима се, на основу доступне грађе, не може створити утисак да је то на било који начин утицало на његове поступке према сину старог херцега.

Преломна година за однос два владара је 1476. До те године, сва је прилика да су два владара одржавала добре односе. У прилог томе говори и склапање брака између Ивана Црнојевића и херцегове сестре 1469. године. Чини се да до 1476. нису много долазили у контакт. Током 1476. два владара су отпочела заједничку акцију, која се, поред почетних успеха, прекинула напрасно. Наводно, Иван Црнојевић је изразио бојазан да би га херцег Влатко могао ухватити. Након Црнојевићевог повлачења, херцег Влатко чини све што може да се освети дојучерашњем савезнику. Ипак, окренутост Турцима до које долази током 1476. и 1477. не треба повезивати са мржњом према Ивану, већ са јединим начином да се херцег још неко време одржи на челу своје области. Упркос херцеговим покушајима, и херцеговој и Ивановој области није било спаса.

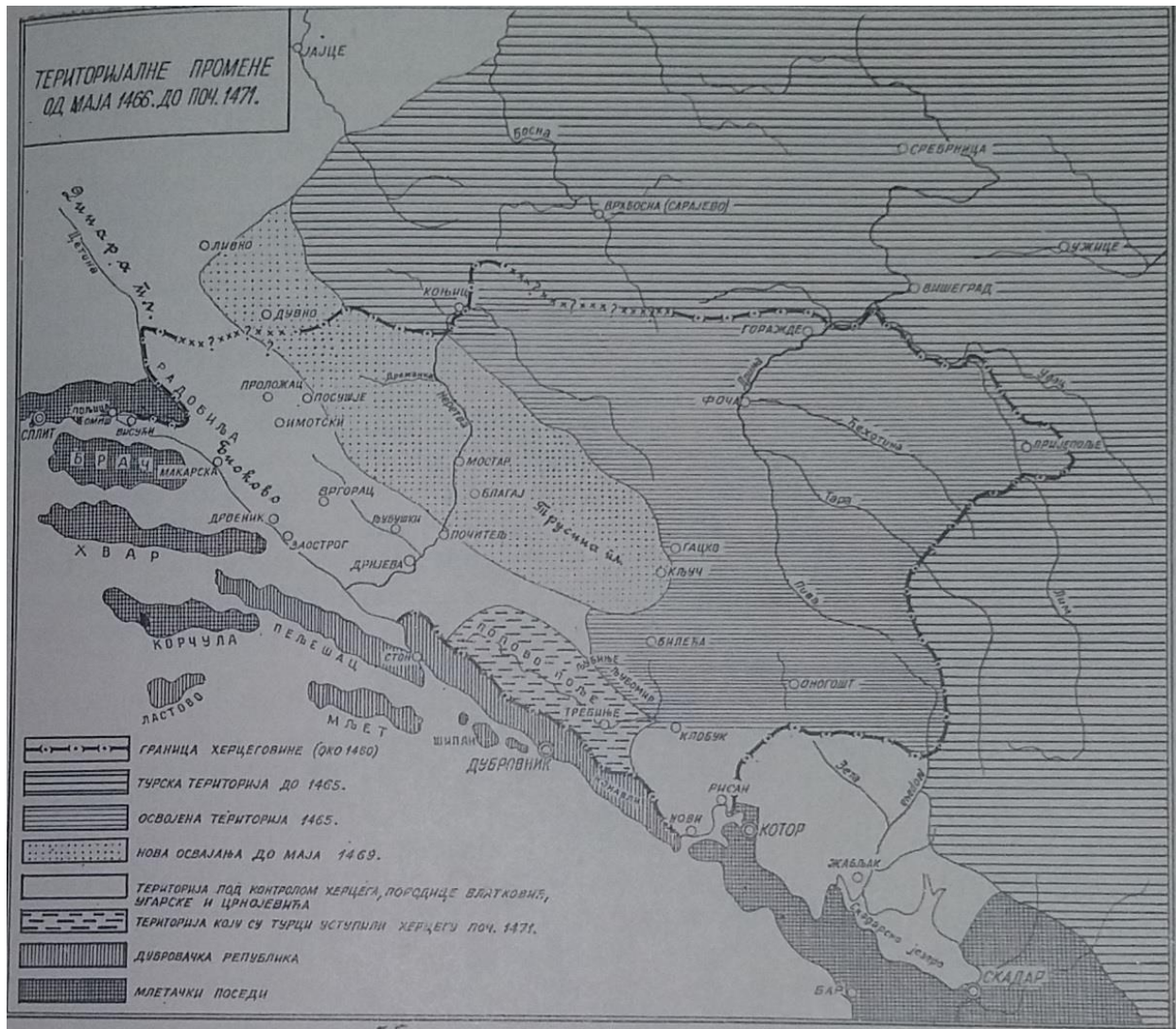
Иван Црнојевић се истакао као добар војник, попут оца. Међу Грбљанима је уживао ауторитет. Био је прави зетски владар способан да контролише унутрашње прилике, али спољне околности му никако нису ишле на руку. Пад Иванове области у директној је спрези са завршетком млетачко-турског сукоба. Добар војник који се истакао у одбрани Скадра током обе турске опсаде, и који је чак изгубио своје важно утврђење Жабљак, бранећи Скадар, није добио адекватну заштиту од Млечана. Млечане опет не треба сматрати негативнима и кривити их што нису реаговали. Из рата са Турском изашли су знатно ослабљени, а одредбама мира и понижени и територијално смањени.

Током читаве своје владавине, херцег Влатко је био ограничен на Нови и околину. Владавину је, такође, завршио падом Новог, 1481. године.

Након двогодишњег боравка у Италији, Иван Црнојевић је успео да обнови власт. Херцег Влатко није. Чини се да се окончањем турско-млетачког рата прекидају односи два владара. Ово не треба да чуди јер херцег Влатко није имао више готово никакав политички утицај.

О односу Ивана Црнојевића и херцега Влатка, литература пише једнообразно, и врло мало је одмакла од опсежних истраживања Ивана Божића. Практично, сва знања се темеље на Божићевом истраживању објављене и необјављене архивске грађе. До промена може доћи тек у будућности, уколико се, игром случаја, открије још неки, до сад непознат, документ о односима два владара.

Прилог:

Територијалне промене од маја 1466. до почетка 1471. године¹¹⁰

¹¹⁰ В. Атанасовски, *нав. дело*. 134.

Литература:

Историја Црне Горе II-2, Титоград 1971.

Вељан Атанасовски, *Пад Херцеговине*, Београд 1979.

Иван Божић, *Млечани према наследницима Херцега Стефана*, Зборник Филозофског факултета у Београду 6-2 (1962)

Ђорђе Бубало, *Неколико докумената о зетском војводи Стефаници Црнојевићу*, Историјски записи 1-2 (2015), 27-45.

Милош Милошевић, *Тестамент Ђурђа Црнојевића*, Подгорица 1994.

Ђуро Тошић, *Фрагменти из живота херцега Влатка Косаче*, Историјски часопис 56 (2008) 153-172.

Новак Мандић Студо, *Посљедњи херцег Светога Саве и порекло породице Сандаљ, Косаче - оснивачи Херцеговине*, Билећа, Гацко, Београд 2002.